

دانشگاه شهید بهشتی

پژوهشکده خانواده

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته حقوق خانواده

عنوان:

امکان سنجی خسارت معنوی در روابط اعضای خانواده در حقوق
ایران و انگلیس

نگارش:

محیاسادات مکارم

استاد راهنما:

۱- دکتر غزاله فریدزاده

۲- دکتر محمد روشن

شهریور ۱۳۹۹

کلیه حقوق مربوط به چاپ و تکثیر، نسخه برداری، ترجمه، اقتباس و ... این

پایان نامه (رساله) برای دانشگاه شهید بهشتی محفوظ است.

نقل مطالب با ذکر مأخذ آزاد است.

تقدیر و تشکر

سپاس و ستایش مرخصی‌های راجل و جلالت که آثار قدرت او بر چهره روز روشن، تابان است و انوار حکمت او در دل شب تار، درخشان. آفریدگاری که خویش را به ما شناساند و درهای علم را بر ما گشود و عمری و فرصتی عطا فرمود تا بدان، بنده ضعیف خویش را در طریق علم و معرفت بیازماید.

بدین وسیله شایسته است مراتب تقدیر و تشکر خود را از اساتید کرامت، سرکار خانم دکتر غزاله فریدزاده و جناب آقای دکتر محمد روشن، که در تدوین این پژوهش چراغ راه‌های من بوده‌اند، اعلام دارم. همچنین از اساتید معزز، جناب آقایان دکتر مصطفی مظفری و دکتر علیرضا عالی‌پناه که زحمات داوران این پایان‌نامه را متقبل شده‌اند، کمال تشکر را دارم و توفیق و سعادت ایشان را از خداوند منان خواستارم.

چکیده

خسارات معنوی در روابط میان اعضای خانواده به واسطه ایراد صدمه روحی- روانی ناشی از گفتار و رفتاری که حیثیت، آبرو، ارزشها و عقاید و دیگر سرمایه های معنوی فرد را نشانه می رود و همچنین ایراد صدمات و آسیب های جسمی منتج به درد و رنج روحی، بروز می یابد. مواجهه نظام مند و کارآمد با این قسم خسارات در مقام پیشگیری و جبران در ساحت مسئولیت مدنی، نیازمند شناسایی مصادیق و دقت نظر در رویکردها و خلأهای کنونی در نظام های حقوقی است. با این هدف، تحقیق حاضر به منظور تبیین امکان سنجی خسارات معنوی در روابط میان اعضای خانواده، مصادیق خسارات معنوی و نحوه مواجهه با آنها را در نظام های حقوقی ایران و انگلیس مورد بحث و بررسی قرار داده است. یافته ها نشان می دهد که در هر دو نظام حقوقی مصادیقی چون ورود خسارت معنوی به واسطه برهم زدن نامزدی و عقد ازدواج، ایراد زیان معنوی از سوی هر یک از زوجین نسبت به دیگری و نیز والدین در قبال فرزندان و همچنین خسارات معنوی وارده به اعضای خانواده ناشی از ایراد صدمه به دیگر عضو خانواده، مورد شناسایی قرار گرفته است و حسب مورد ضمانت های اجرایی متعددی چون جبران مستقیم تکلیف، جبران مالی (غرامت)، سلب حضانت و لغو سرپرستی، اعطای اختیار طلاق، حق انتخاب مسکن علیحده، معافیت از پرداخت نفقه، قرار گرفتن تحت نظارت و نگهداری و ... در هر یک از این نظام ها در نظر گرفته شده است.

با پذیرش خسارت معنوی در بستر نظام حقوقی ایران از طریق تفسیر اهتمام شارع و قانونگذار به حمایت از سرمایه های معنوی در روابط میان اعضای خانواده، مستند به قواعد خاصی که در این زمینه در قوانین به ویژه قانون مدنی وجود دارد و نیز عطف نظر به قواعد عام مسئولیت مدنی در قانون مسئولیت مدنی و بستری که در این قانون فراهم آمده است، همچنین پشتوانه فقهی ناشی از قواعد لاضرر و نفي عسر و حرج، می توان به توسعه موارد امکان مطالبه و جبران خسارت معنوی ناشی از روابط اعضای خانواده با ضمانات اجرایی منطبق و موثر، در نظام حقوقی داخلی امیدوار بود.

واژگان کلیدی: خسارت معنوی، اعضای خانواده، حقوق ایران، حقوق انگلیس.

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات طرح تحقیق.....	۵
۱- بیان مسأله.....	۵
۲- سؤال‌های تحقیق.....	۸
الف- سؤال اصلی.....	۸
ب- سؤال‌های فرعی.....	۸
۳- فرضیه‌های تحقیق.....	۸
الف- فرضیه اصلی.....	۸
ب- فرضیه‌های فرعی.....	۸
۴- اهمیت موضوع.....	۹
۵- سابقه و ضرورت انجام تحقیق.....	۹
۶- اهداف تحقیق.....	۱۱
۷- روش تحقیق و ابزار گردآوری اطلاعات.....	۱۲
۸- محدودیت‌های تحقیق.....	۱۲
۹- ساماندهی ساختار تحقیق.....	۱۳
فصل دوم: کلیات راجع به خسارت معنوی.....	۱۴

۱۴	مبحث اول: مفهوم خسارت معنوی
۱۴	گفتار اول: تعریف خسارت معنوی
۱۷	گفتار دوم: انواع و مصادیق خسارات معنوی
۲۰	مبحث دوم: فلسفه خسارت معنوی
۲۰	گفتار اول: منتقدان مسئولیت ناشی از خسارت معنوی
۲۲	گفتار دوم: موافقان مسئولیت ناشی از خسارت معنوی
۲۶	مبحث سوم: ارکان و شرایط خسارت معنوی
۲۶	گفتار اول: ارکان مسئولیت ناشی از خسارت معنوی
۳۰	گفتار دوم: شرایط تحقق خسارت معنوی
۳۴	مبحث چهارم: رویکرد نظام های حقوقی به خسارت معنوی
۳۴	گفتار اول: خسارت معنوی در نظام حقوقی ایران
۳۷	گفتار دوم: خسارت معنوی در سایر نظام های حقوقی
۴۰	فصل سوم: خسارت معنوی در روابط اعضای خانواده در حقوق ایران
۴۰	مبحث اول: زمینه های خسارت معنوی در روابط اعضای خانواده در حقوق ایران
۴۰	گفتار اول: زمینه های فقهی
۴۱	بند اول: قاعده لاضرر
۴۳	بند دوم: قاعده عسر و حرج

بند سوم: قاعده غرور ۴۶

گفتار دوم: زمینه های قانونی ۴۷

بند اول: قانون مدنی ۴۸

بند دوم: قانون مسئولیت مدنی ۵۱

بند سوم: قانون آیین دادرسی کیفری ۵۴

مبحث دوم: نمونه های خسارت معنوی و طرق جبران آن در روابط اعضای خانواده در حقوق

ایران ۵۶

گفتار اول: خسارات معنوی مربوط به نامزدی ۵۶

گفتار دوم: خسارات معنوی ناشی از روابط زوجین ۵۹

گفتار سوم: خسارات معنوی ناشی از روابط والدین با فرزندان ۶۲

گفتار چهارم: خسارات معنوی ناشی از آسیب به یکی از اعضای خانواده ۶۷

فصل چهارم: خسارت معنوی در روابط میان اعضای خانواده در حقوق انگلستان ۷۰

مبحث اول: مصادیق خسارت معنوی در روابط اعضای خانواده در حقوق انگلیس ۷۰

گفتار اول: امکان ایجاد مسئولیت ناشی از برهم زدن نامزدی ۷۰

گفتار دوم: خسارت ناشی از آسیب به همسر ۷۲

گفتار سوم: خسارت معنوی عضو خانواده در مورد صدمه به عضو دیگر ۷۳

گفتار چهارم: مسئولیت والدینی در قبال فرزندان و فرزندخواندگان ۷۵

مبحث دوم: شیوه های حقوق انگلیس در جبران خسارت معنوی در حقوق خانواده..... ۷۷

گفتار اول: جبران مستقیم (اجرای تعهد)..... ۷۸

گفتار دوم: جبران مالی (غرامت)..... ۷۹

گفتار سوم: ایجاد محدودیت و نظارت..... ۸۱

گفتار چهارم: لغو سرپرستی..... ۸۲

فصل پنجم: نتیجه گیری و پیشنهادها..... ۸۶

الف- نتیجه گیری..... ۸۶

ب- پیشنهادها..... ۹۲

فهرست منابع..... ۹۴

فصل اول: کلیات طرح تحقیق

در فصل نخست تحقیق ذیل عنوان کلیات طرح تحقیق، به تشریح بیان مسئله، سؤال‌ها، فرضیه‌ها، اهمیت موضوع، اهداف تحقیق، روش تحقیق و معرفی ساختار تحقیق خواهیم پرداخت.

۱- بیان مسأله

خسارت معنوی ضرر و زیانی است که بر روح، جسم، اعتبار، حیثیت، احساسات و عواطف شخص وارد می‌شود. در حوزه‌ی خانواده متضرر از اینگونه خسارات ممکن است هر یک از زوجین و یا فرزندان باشند. مصادیق خسارت معنوی در حوزه‌ی مورد بحث، متنوع و متعدد است؛ برای مثال صدمه روحی ناشی از نسبت دادن رابطه نامشروع به همسر، از دست دادن شادی و نشاط، آسیب‌های روحی ناشی از برهم خوردن نامزدی و به دنبال آن از بین رفتن آبرو و از دست دادن فرصت‌های ازدواج، خساراتی که در اثر ارتکاب جرم علیه یکی از اعضای خانواده بر دیگر اعضا وارد می‌شود، صدمه روحی زوجین در اثر تدلیس طرف مقابل، خدشه‌دار شدن احساسات یکی از والدین به دلیل ممانعت کردن از ملاقات فرزند با او یا بدگویی کردن از وی نزد فرزند، آسیب‌هایی که در اثر تربیت نادرست بر جسم و روح فرزند وارد می‌آید، تضییع حقوق کودک به دلیل رفتارهای ناصحیح والدین و بسیاری از موارد از این دست، در حیطه‌ی حقوق خانواده از ضررهایی محسوب می‌شود که جبران آنها مستلزم مطالبه‌ی خسارت معنوی است.

پیرامون قابل مطالبه بودن یا نبودن خسارت معنوی در حقوق خانواده دیدگاه‌های متفاوتی وجود دارد. عده‌ای از حقوق دانان بر این باورند که به لحاظ عملی امکان جبران رنج و آسیب روحی و تقویم آنها به پول وجود ندارد و لذا به دلیل عدم امکان پذیر بودن ترتب آثار و نتایج عملی بر خسارت معنوی، این نوع از خسارت قابل مطالبه نیست. برخی نیز معتقدند تقویم این قسم ضرر به پول، می‌تواند توهین به شخصیت والای انسانی متضرر تلقی شود (نیک فرجام، ۱۳۹۲، ص ۷).

اما در مقابل، مستند به ماده ۱ قانون مسئولیت مدنی و ماده ۱۴ قانون آیین دادرسی کیفری می توان قابل مطالبه بودن خسارت معنوی را به صورت کلی و در انواع حوزه‌های حقوق استنباط نمود. مضاف بر اینکه قاعده‌ی فقهی و عقلی لاضرر نیز جبران ضررهای معنوی را موجه می‌کند. از این رو با استناد به قواعد عمومی فوق‌الذکر این نتیجه حاصل می‌شود که جبران خسارت معنوی در حوزه‌ی خانواده نیز امکان پذیر خواهد بود.

با فرض پذیرش قابلیت مطالبه‌ی خسارت معنوی خانواده، بحث طرق جبران این ضرر مطرح می‌شود. آنچه در قواعد عمومی به عنوان راه‌های جبران خسارت معنوی ذکر شده است، جنبه تمثیلی داشته و لذا منحصر به موارد معدود و محصور نیست. جبران مالی، الزام به عذرخواهی و درج حکم در جراید از جمله شیوه‌های جبران خسارت معنوی هستند که در قوانین عمومی از جمله مواد مزبور در قانون مسئولیت مدنی و قانون آیین دادرسی کیفری به آنها اشاره شده است. در حیطة‌ی حقوق خانواده علاوه بر روش‌های مزبور می‌توان راه جبران را کیس محور و متناسب با وضعیت متضرر و چه بسا با دخالت دادن وی در طریقه‌ی جبران انتخاب نمود؛ بدین توضیح که با کسب نظر متضرر و البته در نظر گرفتن جوانب امر، مقام قضایی بهترین راه جبران ضرر وارده را تشخیص دهد؛ به عنوان مثال ممکن است با تأمین هزینه‌های یک سفر تفریحی توسط شخص زیان‌زننده، آلام روحی متضرر تسکین یافته و لذا خسارت معنوی وی جبران شود.

مضافاً اینکه در بستر خانواده برخی مواد قانونی را هم می‌توان به نوعی ناظر بر جبران خسارت معنوی متضرر دانست. برای مثال ماده ۱۱۱۵ قانون مدنی که در صورت وجود خوف ضرر بدنی، مالی یا شرافتی برای زن این اختیار را به او می‌دهد که مسکن علیحده انتخاب نماید، از یک منظر، راهکاری قانونی برای جبران خسارت معنوی وارده به زن است. مثال دیگر در این خصوص، ماده ۱۱۰۸ قانون مدنی است که در صورت نشوز زوجه، در راستای جبران خسارت معنوی زوج، بار پرداخت نفقه را از دوش او بر می‌دارد، یا در خصوص جبران خسارت معنوی فرزندی که پس از جدایی والدین، کسی که حضانت با اوست در تربیت و نگهداری فرزند کوتاهی کند، قانونگذار سلب حضانت از وی را پیش‌بینی نموده است.

در سایر نظام های حقوقی نیز به بحث شناسایی خسارت معنوی و طرق جبران آن در قلمرو روابط خانوادگی امعان نظر صورت گرفته است. در این پژوهش، نظام حقوقی انگلستان انتخاب شده است تا از طریق بررسی قوانین و رویه های قضایی این کشور، میزان اهتمام و توجه این نظام شناخته شده ی حقوقی را به ابعاد مختلف خسارات معنوی در چارچوب نهاد خانواده تبیین نماییم.

در حقوق انگلیس، خسارات معنوی اساساً به عنوان یک زیان قابل جبران با لحاظ شرایطی مورد پذیرش قرار می‌گیرد. در حیطه ی حقوق خانواده نیز مصادیقی در حقوق این کشور ملاحظه می شود که عملاً حاکی از جبران خسارات معنوی مرتبط با روابط خانوادگی است. برای نمونه، مسئولیت والدینی و ضمانت اجرای نقض آن در خصوص نحوه ی رفتار با کودکان تحت سرپرستی در قانون کودکان مصوب ۱۹۸۹ و رویه قضایی مورد توجه قرار گرفته است و به ویژه بحث رفاه و شرایط مساعد جسمی و روانی کودکان مورد نظر قانونگذار بوده است؛ به طوری که در صورت ایراد خسارت جسمی، مالی و معنوی به کودک و یا حتی در معرض خسارت قرار دادن کودک نظیر رها کردن او بدون نظارت، امکان طرح مسئولیت والدین و اقداماتی نظیر نظارت مقامات محلی و پلیس و نیز خدمات مالی و مشاوره‌ای و حتی لغو سرپرستی در صورت تشخیص دادگاه وجود خواهد داشت.

به عنوان نمونه ای دیگر، در نظام حقوقی انگلیس مطالبه خسارات ناشی از ورود زیان به یکی از اعضای خانواده، شرایط و نحوه ی آن همواره محل بحث و گفتگو بوده است. در این رابطه ایراد خسارت ناروا به یکی از زوجین نظیر مرگ و یا نقص عضو، می تواند مسئولیت واردکننده زیان را به واسطه ی ایراد خسارات معنوی و روحی به شریک و فرزندان زیان دیده مطرح نماید.

بنابر موارد پیش‌گفته، پژوهش پیش رو بنا دارد تا همراه با نگاهی تطبیقی به حقوق ایران و حقوق انگلستان، به بررسی ابواب مختلف خسارت معنوی از جمله مفهوم، مصادیق و شیوه های جبران در حقوق خانواده بپردازد و مشخصاً به دنبال ارائه ی راهبردها و روشهایی متناسب با شأن و جایگاه نهاد مقدس خانواده در این زمینه است.

۲- سؤال‌های تحقیق

سئوال‌های تحقیق حاضر مشتمل بر سؤال اصلی و سؤال‌های فرعی به ترتیب ذیل می‌باشند.

الف- سؤال اصلی

۱. در حوزه‌ی حقوق خانواده چه مصادیقی از خسارت معنوی وجود دارد؟

ب- سؤال‌های فرعی

۱. روش‌های جبران خسارت معنوی در خانواده کدام است؟

۲. خسارات معنوی در حوزه حقوق خانواده تا چه حد در حقوق انگلیس مورد توجه قرار گرفته است؟

۳- فرضیه‌های تحقیق

فرضیه‌های ذیل به عنوان پاسخ‌های اولیه به سؤالات تحقیق به حساب می‌آیند و پس از انجام پژوهش به

طور دقیق‌تر (در قسمت نتیجه‌گیری)، اعتبار آنها مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرد.

الف- فرضیه اصلی

۱. مصادیق خسارت معنوی در حوزه حقوق خانواده بسیار متنوع و گسترده است که به عنوان مثال

عبارتند از: صدمات روحی ناشی از برهم خوردن نامزدی، سوء معاشرت زوجین با یکدیگر و به دنبال آن

آسیب‌های روحی وارده، تدلیس در امر نکاح و سپس آشکار شدن حقیقت، عدم ایفای وظایف قانونی توسط

هریک از زوجین، عدم رعایت مصلحت و غبطه‌ی فرزندان، تنبیه فرزند خارج از حدود متعارف و وارد آمدن

آسیب‌های روحی و جسمی در نتیجه‌ی آن و ...

ب- فرضیه‌های فرعی

۱. روش‌های جبران خسارت معنوی در حیطه‌ی حقوق خانواده علاوه بر مواردی که در قوانین عمومی بیان

شده، شامل ضمانت‌اجراهای خاص قانونی نیز می‌شود که حسب مورد می‌تواند جنبه‌ی حقوقی و کیفری

داشته باشد.

۲. در حقوق انگلیس صدمات ناروایی که به یکی از زوجین وارد می شود با شرایطی موجد حق برای مطالبه‌ی خسارت از وارده کننده‌ی زیان به واسطه‌ی خسارات معنوی ناشی از بر هم خوردن کانون خانواده است. همچنین هر یک از زوجین نسبت به یکدیگر و نسبت به فرزندانشان در صورت ایراد خسارات معنوی حسب مورد ممکن است با ضمانت اجرای مالی و یا غیرمالی مواجه شوند.

۴- اهمیت موضوع

علیرغم اینکه در قواعد عمومی حقوقی بحث خسارت معنوی و نحوه‌ی جبران آن پیش‌بینی شده است، اما در حیطه‌ی حقوق خانواده اختصاصاً از خسارت معنوی وارد به اعضای خانواده و طریقه‌ی جبران آن سخن به میان نیامده است. یکی از دلایل این امر آنست که اساساً نگاه به خانواده به عنوان یک مفهوم ارزشی بوده و روابط میان اعضای آن بر مبنای محبت و پیوندهای عاطفی استوار گردیده است و در عین حال که اعضای خانواده در قبال یکدیگر مسئول هستند، سیاست حقوقی مسئولیت‌انگاری صریح و تأکید بر آن را در این خصوصایجاب نمی‌نماید. البته نمی‌توان گفت خسارت معنوی در عرصه‌ی حقوق خانواده مورد شناسایی قرار نگرفته است؛ توضیح آنکه نه تنها قوانین خاص به طور پراکنده گویای اهمیت قانونگذار به این بحث می‌باشد، بلکه قواعد عمومی نیز موجد اعتبار زیانهای معنوی در حوزه‌ی روابط خانوادگی است. در مجموع باید بیان داشت که نظر به اهمیت و قداست نهاد خانواده و توجه ویژه‌ای که این حوزه می‌طلبد، تبیین دقیق مفهوم و مصادیق این نوع از ضرر در حوزه‌ی مورد بحث، ضروری و واجد اهمیت به نظر می‌رسد.

۵- سابقه و ضرورت انجام تحقیق

مطالعات و بررسی‌های اولیه انجام شده در خصوص موضوع حاضر، حاکی از آن است که هیچ اثری اعم از مقاله، کتاب، رساله یا پایان نامه که مسأله و دغدغه این تحقیق را به طور کامل و مستقل پوشش دهد، قابل مشاهده نیست؛ لذا موضوع مورد انتخاب، تحقیقی بدیع در نوع خود محسوب می‌شود.

با وجود این، پیرامون خسارت معنوی به طور عام، کتب و مقالاتی نگارش یافته که در موضوع مورد بحث و حیطة خانواده نیز می توان از آنها بهره جست. برای مثال کتاب «خسارت معنوی در حقوق اسلام، ایران و نظام های حقوقی معاصر» نوشته سید ابوالقاسم نقیبی و کتابی با عنوان «مسئولیت مدنی جبران خسارت معنوی در حقوق ایران» نوشته حسن افشار از آن جمله اند.

در میان مقالات نیز خسارت معنوی به صورت مطلق و در اعم حوزه های علم حقوق مورد بحث قرار گرفته که مقاله «جبران خسارت معنوی در فقه و حقوق ایران» تألیف سعیده محمودی و احمد مرادخانی، مقاله «بررسی مفهوم خسارت معنوی، امکان مطالبه و نحوه جبران آنها» نوشته دکتر عبدالرضا برزگر و مریم محمدی ده چشمه و مقاله «جبران مالی خسارت معنوی در نظریه های حقوقی» نوشته دکتر ابوالقاسم نقیبی، از آن جمله اند.

علاوه بر این، مقاله هایی نیز اختصاصاً به بحث پیرامون خسارت معنوی در حوزه خانواده پرداخته اند که از آن جمله می توان به مقاله «شیوه های جبران خسارت معنوی در زندگی مشترک زوجین» نوشته حسن مرادزاده و فهیمه سادات رضوی، مقاله «قاعده ی لاضرر و جبران خسارت معنوی به خانواده» تألیف دکتر سید ابوالقاسم نقیبی، مقاله «جبران مالی خسارت معنوی در طلاق ناشی از سوء رفتار» از هما داووی و «افول قاعده مصونیت والدین از مسئولیت مدنی در برابر فرزندان و شیوه های جبران خسارت؛ مطالعه تطبیقی در حقوق ایران و انگلیس» نوشته سیدعلی احمدزاده و همکاران اشاره نمود. از میان پایان نامه های مقطع کارشناسی ارشد نیز می توان به پایان نامه ای با عنوان «خسارت معنوی در خانواده و راه های جبران آن» و نیز «خسارت معنوی در روابط زوجین از منظر حقوق افغانستان و ایران» اشاره کرد.

از میان منابع لاتین نیز موارد زیر به عنوان پیشینه تحقیق حاضر قابل معرفی هستند:

1- ENGLAND AND WALES CHILDREN'S RIGHTS, Clare Feikert;

2- Cross Currents: Family law and Policy in the US and England, Sanford N., John. E., and Mavis MacLean;

3- Personal Injury Torts between Spouses, William E. McCurdy.

در مجموع باید گفت از جمله تفاوت‌های چشمگیر پژوهش حاضر با سایر پژوهش‌هایی که در این حیطه انجام شده آنست که نوشتار پیش رو به فراخور موضوع، مطالعه‌ی تطبیقی بین رویکردهای نظام‌های حقوقی ایران و انگلیس در خصوص خسارات معنوی در حوزه‌ی حقوق خانواده و ردیابی مسائل و مصادیق این موضوع در حقوق این دو کشور خواهد داشت. دیگر تفاوت، بیان منسجم ضمانت اجرای قانونی به عنوان یکی از راههای جبران خسارت معنوی خانواده و نیز ارائه‌ی پیشنهاد در جهت کیس محور سازی طرق جبران است که در پژوهش‌های دیگر به چشم نمی‌خورد.

۶- اهداف تحقیق

اهداف نظری این تحقیق شامل موارد ذیل است:

الف- شناسایی و تعیین ضرر معنوی و متضررین و زیاندیدگان معنوی در چارچوب حقوق خانواده؛

ب- تعیین مصادیق خسارت معنوی در حوزه حقوق خانواده؛

ج- ارائه راهکارهای مقتضی جهت جبران خسارات معنوی در مصادیق مختلف زیانهای معنوی در حقوق خانواده.

د- بیان خلأهای قانونی موجود در زمینه جبران خسارات معنوی در حقوق خانواده و بیان راهکارهایی برای جبران نواقص یا خلأهای موجود.

همچنین اهداف کاربردی این تحقیق عبارت است از:

الف- با توجه به خلأ قانونی که در خصوص خسارت معنوی در حقوق خانواده و طرق جبران آن دیده می‌-

شود، پژوهش حاضر می‌تواند طریقه‌ی اعمال قواعد عمومی مربوط به خسارت معنوی را در حوزه‌ی خانواده بیان نماید و به نحوی منسجم قوانین مربوط را گرد آورد.

ب- بهره‌گیری از راهکارهای نظام حقوقی انگلستان در خصوص احراز و جبران خسارات معنوی وارده به هر یک از اعضای خانواده، در این تحقیق مورد توجه خواهد بود.

ج- برای دستگاه تقنینی و در جهت قانونگذاری های آتی این امکان میسر می شود که با استفاده از نتایج این پژوهش، در راستای پر نمودن خلأهای قانونی و اعتلای قوانین مربوط به خانواده گام های مؤثری برداشته شود.

۷- روش تحقیق و ابزار گردآوری اطلاعات

شیوهی تحقیق در این پژوهش توصیفی-تحلیلی خواهد بود که با استفاده از روش کتابخانه ای و اسنادی انجام می پذیرد. در روش توصیفی-تحلیلی، ضمن تعریف و توصیف پدیده های اجتماعی از منظر حقوقی، به تحلیل و بررسی آنها با هدف پاسخ به مسأله و سؤالهای تحقیق با یک روش عملی استدلالی معتبر اهتمام می شود.

در این تحقیق از حیث روش گردآوری، اطلاعات اسنادی و کتابخانه ای از طریق مراجعه به متن قوانین، کتب، مجلات علمی و پژوهشی و مقالات، جمع آوری شده است. همچنین با توجه به جنبه ی تطبیقی داشتن پژوهش، روش تحقیق در خصوص بخشی از پژوهش به صورت تطبیقی و با مقایسه ی نظام حقوقی انگلیس می باشد.

۸- محدودیت های تحقیق

محدودیت هایی که ممکن است بر کمیت و کیفیت این تحقیق تأثیرگذار باشد، شامل موارد ذیل است:
الف- در خصوص استفاده از منابع دسته اول، بحث ترجمه متون انگلیسی و بعضاً عربی (فقهی)، با توجه به میزان تسلط نگارنده تا حدی سخت و دشوار و زمانبر بود؛ لذا در این زمینه به انتخاب و ترجمه مطالب محدودی از منابع لاتین و عربی اکتفا شد.

ب- به لحاظ قلمرو تحقیق با توجه به عنوان این پژوهش که خسارت معنوی را در روابط اعضای خانواده در نظر گرفته است، موارد و مصادیق گسترده ای از مسئولیت مدنی قابل بحث و بررسی بود که این مسأله کار دسته بندی و بررسی دقیق موارد مختلف را با دشواری مواجه می نمود. با وجود این سعی شد که برخی

مصادیق اصلی خسارت معنوی در حوزه حقوق خانواده به طور خاص مطمح نظر قرار گیرد تا انسجام تحقیق نیز حفظ گردد.

۹- ساماندهی ساختار تحقیق

به لحاظ ساختاری این تحقیق در قالب چهار فصل و یک قسمت نتیجه گیری و پیشنهادها نظم و نسق یافته است.

توضیح این که در فصل نخست این تحقیق که پیش از این شرح آن گذشت، ذیل عنوان کلیات طرح تحقیق به بررسی عناوین بیان مسأله، سؤال ها و فرضیه ها، اهمیت تحقیق و ... پرداخته شده است. در فصل دوم، کلیاتی در خصوص خسارات معنوی شامل مفهوم، فلسفه و مبانی، ارکان و شرایط و همچنین مصادیق مهم خسارات معنوی مورد بحث و بررسی قرار گرفته است.

در فصل سوم تحقیق، موضوع خسارات معنوی در روابط اعضای خانواده به طور خاص با محوریت حقوق ایران مورد مطالعه بوده است و ضمن این فصل ابتدا زمینه های مسئولیت مدنی ناشی از خسارت معنوی در حقوق ایران با محوریت روابط اعضای خانواده مدنظر قرار گرفته است و سپس به بررسی مصادیق مختلف خسارات معنوی در روابط میان اعضای خانواده در حقوق ایران توجه شده است.

در فصل چهارم نیز خسارات معنوی و مصادیق آن در حقوق انگلستان، مطالعه و بررسی شده اند. در این فصل ابتدا مصادیق خسارت معنوی در روابط میان اعضای خانواده در حقوق انگلیس طرح بحث گردیده و سپس شیوه های حقوق این کشور در قبال نحوه جبران خسارات معنوی برخاسته از روابط اعضای خانواده مورد مطالعه و بررسی قرار گرفته است.

فصل دوم: کلیات راجع به خسارت معنوی

پیش از پرداختن به بحث خسارت معنوی از دریچه روابط میان اعضای خانواده، نخست نیاز است مفاهیم و ابعاد موضوعی مهم راجع به خسارت معنوی مورد مطالعه قرار گیرد. البته موضوع خسارت معنوی بسیار گسترده است و طبیعتاً جایگاه بررسی مسائل کلی راجع به خسارت معنوی که در منابع مختلف بدان پرداخته شده است، در یک تحقیق تخصصی نیست. با وجود این، زمینه بحث تحقیق حاضر و تحلیل و استدلال پیرامون آن تا حد قابل ملاحظه‌ای به مفاهیم و مبانی نظری راجع به خسارت معنوی در عرصه مسئولیت مدنی وابستگی دارد. بنابراین تا حدی که موضوع این تحقیق، وامدار مباحث کلی راجع به خسارت معنوی است، لازم است به این موارد نیز پرداخته شود. بر این مبنا در فصل حاضر ضمن چهار مبحث، اهم مسائل کلی راجع به خسارت معنوی مورد بحث و مطالعه قرار خواهد گرفت.

مبحث اول: مفهوم خسارت معنوی

تشخیص مفهوم خسارت معنوی منوط به بررسی تعاریف اصطلاحی آن در علم حقوق و همچنین شناخت انواع و مصادیق مربوط به آن است. بنابراین ابتدا به ارائه تعاریف این مفهوم خواهیم پرداخت و سپس انواع و مصادیقی از خسارت معنوی را -صرف نظر این که اساساً در حقوق یک کشور به عنوان خسارت قابل جبران تلقی گردد یا خیر- مورد توجه قرار می‌دهیم.

گفتار اول: تعریف خسارت معنوی

پیش از تعریف خسارت معنوی باید در مورد مفهوم خسارت سخن گفت. در قوانین مربوطه نظیر قانون مدنی و همچنین قانون مسئولیت مدنی اصطلاحاتی نظیر خسارت، ضرر، زیان و غرامت در معانی مترادف به کار گرفته شده است؛ گو اینکه در فرهنگ لغات فارسی نیز این واژگان به یکدیگر معنا شده اند. (ر.ک. دهخدا، ۱۳۲۵؛ معین، ۱۳۶۲)

از حیث فنی به نظر می‌رسد شناخت مفهوم و تعیین مصادیق ضرر و زیان، بیش از هر چیز وابسته به عرف باشد؛ چرا که ضرر اگر به از دست دادن مال یا آسیب روحی و عاطفی تعبیر گردد، باید دید در هر زمان به طور متعارف آیا چنین مواردی ضرر هستند یا خیر؟ در واقع هر جا که نقصی در اموال ایجاد شود یا منفعت مسلمی از دست برود یا به سلامت و حیثیت و عواطف شخص لطمه ای وارد آید، گویند خسارت یا ضرری به بار آمده است. (کاتوزیان، ۱۳۸۷، ش ۹۷)

خسارت در بحث مسئولیت مدنی به اعتبارات گوناگونی تقسیم می‌شود که از جمله‌ی آنها تقسیم به خسارات مستقیم و خسارات غیر مستقیم و همچنین تقسیم بندی خسارت به خسارت های جسمی و بدنی، خسارت های مالی و خسارت های معنوی است. علاوه بر این، به اعتبار محدوده‌ی کمی زیان دیدگان و تعیین آنها، خسارت به خسارت شخصی و خسارت جمعی قابل تقسیم است.

در بحث حاضر، خسارت معنوی در مقابل خسارات جسمی و خسارات مالی قرار می‌گیرد. البته برخی از نویسندگان، ضرر مادی را اعم از ضرر مالی دانسته و آن را شامل هر دو قسم ضرر مالی و ضرر به جان یا سلامتی می‌دانند. در این برداشت، ضرر مادی زبانی است که قابل تقویم به پول باشد و بر دو نوع است: ضرر مالی و ضرر به جان یا سلامتی. (امامی، ۱۳۸۴، صص ۵۷۵)

خسارت مالی یا اقتصادی، آسیب به منافع مالی است و مستقیماً با پول قابل ارزیابی است. (ژوردن، ۱۳۸۶، ۱۸۴) به بیانی دیگر، کاستن از دارایی شخص و پیشگیری از فزونی آن، به هر عنوان که باشد، اضرار به او است. در واقع، هر گاه آنچه از دست رفته قابل ارزیابی به پول باشد و صدمه به حقوق مالی برسد، ضرر مالی است. (پیر آنژل، به نقل از کاتوزیان، ۱۳۸۷، ش ۹۷)

معنای خسارت جسمی یا آسیب بدنی نیز مشخص است. در نظام حقوقی ایران، این نوع خسارت پهلوی به مسئولیت جزایی می‌زند و در فرض جنایت غیر عمدی مشمول احکام دیه و ارش می‌شود. به رغم اینکه گفته شد خسارت جسمی مفهومی مجزای از خسارت معنوی است، گاه بین این دو اختلاط می‌شود و خسارت جسمی خود نوعی ضرر معنوی دانسته می‌شود. اثر چنین برداشتی، توجه به ضمانت اجرای دیه در قوانین